

Creдем că faptele constatate *întărese* *ideea marii vechimi a onomatopeelor în limbă*. Dacă productivitatea onomatopeelor nu este și mai mare, faptul se explică într-adevăr prin natura lor specifică: deși majoritatea acestor cuvinte au o vechime mare sau foarte mare în limbă (deci și o mare productivitate¹),

limba se îmbogățește totuși neconținut, pînă în zilele noastre, cu un apreciabil număr de onomatopee noi, care — tocmai pentru că sînt noi — sînt lipsite (cel puțin deocamdată) de derivate, de familie.

Mircea Seche

DESPRE TRADUCEREA MECANIZATĂ

În Uniunea Sovietică practica și teoria traducerii a luat o dezvoltare foarte mare. Lucrările teoretice asupra traducerii s-au înmulțit începînd în special cu anul 1950. Astfel, numai în ultimii doi ani au apărut în Uniunea Sovietică șapte cărți închinatăe problemelor traducerii și de asemenea numeroase articole publicate în reviste și ziare.

Același lucru se observă și în țările de democrație populară. În Republica Populară Chineză, spre exemplu, apare o revistă *Teoria și practica traducerii*. Culegeri speciale au apărut în Polonia, Republica Democrată Germană, Cehoslovacia, Bulgaria.

Creșterea interesului pentru problemele traducerii în Uniunea Sovietică și în țările de democrație populară este o mărturie a răspîndirii științei și culturii în masele tot mai largi ale oamenilor muncii din aceste țări.

Nevoia din ce în ce mai mare de traduceri din domeniul științei și tehnicii cît și progresul la care a ajuns știința și tehnica, au creat posibilitatea realizării mașinii de tradus.

Mașina de tradus este rezultatul colaborării specialiștilor din diferite domenii: matematicieni, ingineri, lingviști etc.

Problemele traducerii mecanizate cu ajutorul mașinilor electronice de calcul au fost obiectul multor lucrări și comunicări publicate în revistele de specialitate. Astfel de lucrări s-au publicat în revistele: *Matematica*, *Natura* și *Voprost iazkoznanii*. În ultima din aceste publicații au apărut articolele:

V. P. Berkov și B. A. Eršov, *Despre experiențele cu mașina de tradus*, 1955, nr. 6; O. S. Kulaghina și I. A. Melciuk, *Traducerea mecanizată din limba franceză în rusă*, 1956, nr. 5; L. I. Jirkov, *Despre limitele traducerii mecanizate*, 1956, nr. 5; P. S. Kuznețov, A. A. Liapunov, A. A. Reformatski, *Principalele probleme ale traducerii mecanizate*, 1956, nr. 6; T. N. Moșnaia, V. A. Purto, I. I. Revzin, V. I. Rozențveig, *Cîteva probleme lingvistice ale traducerii mecanizate*, 1957, nr. 1.

Au apărut de asemenea cărți și broșuri D. I. Panov, A. A. Liapunov și I. S. Muhin, *Automatizarea traducerii dintr-o limbă într-*alta**, Moscova, 1956; D. I. Panov, *Traducerea mecanizată (automatizată)*, Moscova, 1956.

Pentru lămurirea multor probleme cu privire la traducerea mecanizată, un rol important l-a avut conferința științifică, ținută la Moscova între 15—21 mai, anul acesta, conferință la care au participat numeroși specialiști din diferite centre științifice și universitare ale Uniunii Sovietice. Aici s-au citit peste 60 de comunicări și referate în care au fost abordate probleme de lingvistică structurală, lingvistică matematică, statistică lingvistică, teoria traducerii, precum și probleme tehnice legate direct de realizarea practică a mașinii de tradus.

Pe scurt ne vom opri la cîteva din aceste probleme.

¹ Dăm mai jos cîteva exemple de onomatopee cu maximum de productivitate — cîlese din partea tipărită a *Dictionarului Academiei*: Interjecția *cîur!* (care limită sunetul produs de o vîntă subțire de apă curgătoare) numără 11 derivate; cîte 13 derivate pot fi numărate la onomatopeele *chiu!* și *cronc!*; 12 derivate la interjecția *clomp!*; 21 (donăzelei și nnu!) de derivate la interjecția *fis!*; 25, (donăzelei și cinci!) de derivate la onomatopeea *bla!* (și anume: verbele *blași* și *bîrzoia*, substantivele *blașă*, *bîzoi*, *bînzar*, *bînzoi*, *blașii*, *bîșială*, *bîștire*, *bîșitoare*, *bîșitură*, *bîșalău*, *boanză*, *bensălu*, *bensar*, *bonsăras*, *bonsăroi*, *bîrzoia*, *bărdun*, *bășpăun*, *bărdăun*, *bîșnar*, adjectivele *bîșitor* și *bîșoiat* adverbul *bîșoi*).

1. Conferința a arătat că un rol important în realizarea mașinii de tradus îl au lingviștii, care trebuie să studieze limba sub noi aspecte. Se ivesc astfel chestiuni de ordin lexical și gramatical. Este în primul rând vorba de alcătuirea unor dicționare de corespondențe între două limbi, de stabilirea corespondențelor de ordin gramatical, de studiiu topicii frazei și al mijloacelor de derivare etc.

Realizarea mașinii de tradus reprezintă pe lingă un progres tehnic remarcabil, o verificare și o critică practică a noțiunilor lingvistice tradiționale, în primul rând a noțiunilor de „părți de cuvânt”, părți de propoziție”, „propoziție” etc. (M. I. Steblin Kamenski, *Importanța traducerii mecanizate pentru lingvistică*).

Comunicările *Despre ordinea construirii sistemului unei limbi*, de P. S. Kuznețov, și *Analiza logică a noțiunii de structură a limbii*, de S. K. Șaumian, au fost închinete studierii limbii ca structură.

P. S. Kuznețov arată, de pildă, că limba trebuie înțeleasă ca un sistem de unități simple de ordin diferit, strins legate între ele. În alcătuirea sistemului limbii trebuie să ținem seamă că unitățile de ordin superior se bazează pe cele de ordin inferior. Dar această interdependență între diferitele planuri ale limbii nu trebuie înțeleasă mecanic. În alcătuirea sistemului unei limbi drumul de la simplu la complex nu este numai ascendent, ci și descendent.

În multe comunicări au fost abordate probleme de gramatică în legătură cu traducerea mecanizată. Astfel: I. I. Revzin, *Teoria formală a propoziției*, O. S. Kulaghina, *Cu privire la un mijloc de definire a noțiunilor gramaticale*, R. L. Dobrușin, *Încercare de definire a noțiunii de categorie gramaticală*, I. I. Revzin, *Gramatica „activă” și „pasivă” în concepția lui L. V. Șerba și problemele traducerii mecanizate* etc.

2. Importanța aplicării unor metode matematice pentru studierea structurii limbilor a fost arătată în comunicările: *Importanța metodelor matematice pentru lingvistică* de R. L. Dobrușin și *Calculul probabilității și stabilirea înrudirii între limbi* de A. B. Dolgonolski.

Dintre metodele matematice care pot fi aplicate în lingvistică, R. L. Dobrușin s-a oprit asupra teoriei numerelor și importanța ei în studierea structurii gramaticale a limbilor. De asemenea a arătat importanța teoriei informației și a statisticii lingvistice.

Statistica lingvistică, au arătat mai mulți referenți, are o largă aplicare în domeniul telecomunicațiilor, în traducerea mecanizată, în lexicografie etc.

Dintre comunicările ținute pe această temă mai amintim *Despre importanța factorului frecvență în stabilirea funcțiunilor stilistice ale cuvântului*, de V. M. Grigorian, *Stilistica lingvistică a textelor limbii ruse*, de R. G. Kotov etc.

3. Posibilitatea traducerii cu ajutorul mașinilor pune probleme teoretice noi. Teoria traducerii devine mai mult decât pînă acum, o disciplină lingvistică, așa cum arată V. I. Rozențveig și I. I. Revzin în comunicarea: *Teoria generală a traducerii în legătură cu traducerea mecanizată*. Pînă în prezent, teoria traducerii era considerată de unii cercetători ca o disciplină lingvistică, iar de alții ca activitate artistică-literară, care aparține domeniului teoriei literaturii. Pentru o perioadă în care domeniul traducerii il forma aproape exclusiv literatura beletristică, necesitatea teoriei traducerii ca disciplină lingvistică nu era simțită. O dată cu apariția traducerilor de lucrări tehnice și mai ales în legătură cu realizarea mașinii de tradus, este necesar să se facă o deosebire netă între cele două domenii la care aparține teoria și practica traducerii:

a) traducerea ca activitate artistică,
b) traducerea ca proces de stabilire a corespondențelor structurale între două limbi. Primul aspect aparține teoriei literaturii, cel de al doilea lingvisticii.

Traducerea ca activitate artistică se bazează pe studiul epocii respective, pe studiul concepției, metodei și stilului scriitorului.

Traducerea ca activitate lingvistică are la bază analiza stării sincronice a diferitelor limbi, analiza structurală comparativă a limbilor din care se traduce și în care se traduce. Ea se bazează de asemenea pe statistica lingvistică și pe semantica logică.

În mod neîntemeiat autorii acestei comunicări presupun că teoria traducerii ca disciplină lingvistică, pe baze tradiționale, este infirmată de practica și de teoria traducerii mecanizate.

La conferință s-au ținut comunicări și referate cu privire la diferitele aspecte tehnice ale mașinii de tradus și cu privire la elaborarea algoritmilor pentru traducerea mecanizată din limbile indoneziană, vietnameză, japoneză, engleză, franceză, indiană, arabă în limba rusă.

Problemele traducerii mecanizate au fost discutate și în cadrul unei secții speciale la cel de al IV-lea Congres Internațional al

Slaviștilor care a avut loc anul acesta la Moscova.

Problema traducerii mecanizate este nouă pentru știință și tehnică. Deși se bazează pe studii lingvistice amănunțite, traducerea mecanizată nu aparține domeniului lingvisticii. Mai mult, sfera aplicării mașinii de tradus este limitată la textele tehnice și științifice, și într-o mai mică măsură la publicistică.

Literatura beletristică nu poate forma obiectul traducerii mecanizate. Cum am arătat mai sus, asta nu înseamnă de loc că traducerea operelor beletristice nu face obiectul teoriei traducerii ca disciplină lingvistică.

Gh. Bolocan